

ШҮҮН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Советиниң болгаш Министрлер Чөвүделенинң органы

1971 ЧЫЛ
ФЕВРАЛЬ
5
ПЯТНИЦА
№ 30 (8490)

Өртөө 2 көп

СЭКП-ниң съездизинге болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнгөн хүнүнге алдар кылдыр

СЭКП-ниң XXIV съездизинге болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнгөн хүнүнге турсааткан хоорайныц коммунисттер субботниги, апрель 17-де Москвага эрттирер деп шийтир-
ниң наймысалдыг бүдүрүлгелериниң болгаш организацила-
рытты, бүдүрүлгелериниң мурнакчыларының болгаш чаар-
тыкчыларының коллективтериниң төлөөкчилериниң хура-
лынга февраль 3-те хүлээп алган.
Субботниги апрель 17-де эрттирер дугайында инициатива
Москвадан Ленинниң комсомол аттыг автозаводунга төрүт-
түнгөн.
Ам субботникке белеткел Москвада эгелээн. Бүдүрүлгелер-
де, өөредилге черлеринде штабтарың түргүзүп, оналгалар-
ны тодоргалтап, куралдарың сапал көрүп турар. Хура-
лың киржикчилери чогуу-на оок дугайында тодоргалт туга-
лашканар. Ол хүн хой-хей москвичтар боттарыныц айма-
дап турар черлеринде кампап алган материалдары, чиг-
эдия, электроперчатканы аймадап турган аймадап деп тур-
рар. Бүгү аймадап алган акиа-хорептин чаа беш чылдыг
фондузунче шийдилер.
Суббота айма хүнү богу бээр ындиг черлерге апрель 18-
те айнык азы чогуу дымпатар хүнде көрсөткөнгө өргө-
нөөстөрүн көргөндүр турар.
Хураалга СЭКП ТК-ниң Политбюро комитетиниң кылдыг
СЭКП-ниң Москва хоорай комитетиниң бирги секретары
В. В. ГРИШИН түсө туталаан.
Хураалдыг киржикчилери наймысалдыг бүгү аймадап
чонларыңа кыйгыргычын хүлээп алган. (СЭТА).

КУШ-АЖЫЛЧЫ УЛУГ ТИЛЕЛГЕЛЕРНИНҮ ОРУУ-БИЛЕ

1970 чылда улус ажил-агыйн хөгжүдериниң, Күрүне планының күүселдезиниң түннелдери

СЭКП-ниң Министрлер Чөвүделенинң чамыда Төп статисти-
кага артыкча 1970 чылда СЭКП-ниң улус ажил-агыйн
хөгжүдериниң Күрүне планының күүселдезиниң түннелде-
рин үндүргөн.

Совет Эволюцион ажилчы чонлары Ленинниң юбилейге
алдар кылдыр, СЭКП-ниң XXIV съездизин төлөтүп үктүр
дөш социалисттик чарытты калыптатп, 1970 чылда күш-
ажылчы улуг чедикшилерин чедип алган. Нияталар бүдү-
рүлгелериниң болгаш улустун чаагай амыдыралының өздө-
лөткөн талазы-биле күрүне планының даалгалары ажыр күт-
сеттинген.

Нефть, газ, хөмүр-даш тывыжыны, кара болгаш өңүг
зай металлдары, тракторларын, көдө ажил-агый машина-
ларын, приборларын, автоматизацияны дериг-терекселде-
рин болгаш үктүрүп продукцияны өске-даа чутула хой
хөгжүдерин бүдүрүлгелериниң чыл планы хуусаа бетинде күт-
сеттинген.

Даарыяла кылгыларын, минералды, нефть, газ, чааң сүт
продукцияны, үнүш үнүш бүдүрүп үндүрүлгелерин, болж
продукцияны, кулчуларын амыдыралга ужурудуулап болж
ажыл-агыйн кулчуларын база чонун өске-даа көргөзө
барааларын бүдүрүлгелериниң планы ажыр күтсеттинген.

Көдө ажил-агый продукцияны дыка өскөн, тарва бүдүр-
гө көдүзө, хөвөнчиг белик дүжүдү ажаап алдырткан, эг-
т, сүт, чутурун болгаш дүжү бүдүрүп көдүзө.

Улус ажил-агыйн бүгү адырларыңа чаа бүдүрүлгө
күдүрүлгелериниң ажилында кырген.

Транспорттун бүгү хөмүр-даш түктөр сөөктүрүмүн
болгаш үрүмкөтөң садар бараан саарылазынң планы
ажыр күтсеттинген.

1969 чылдыг-биле деңсөөргө, материалдыг бүдүрүлгелериниң
адырларында күш-ажылдыг бүдүрүлгелериниң өстүрүлгө
темплери болгон. Напонал оругаларын немерде өздө-
лөткөн 85 айма хуузу күш-ажылдыг бүдүрүлгелериниң
күсүл-биле алган.

Эрткен чылда улус ажил-агыйн хөгжүлгө дааразында
турасалар-биле тодоргалташтыр: 1969 чылдыгга хама-
рыштыр алдыра, хөргөстөгө болгаш чылдыгга ажил-агый
национал орулга 108,5 хуу болж үктүрүп продукцияны —
108,3 хуу, оок шийде «а» болж — 108,2 хуу, «б» болж —
108,9 хуу, көдө ажил-агыйн продукцияны — 108,7 хуу;
көд фондуларын ажилында кырген — 111 хуу, капитал са-
дымын — 109 хуу; бүгү хөмүр-даш транспорттун түск
өрткөдө — 106,9 хуу; ажил-агыйн болж албай-
хаакчыларын — 102,5 хуу; күш-ажылдыг бүдүрүлгө-
лү үктүрүлгө — 107 хуу, колхозтарга болж саарылазы —
111 хуу, тууду — 106,3 хуу, демір-орук транспортунда —
104,2 хуу;

Улус ажил-агыйн арыг орулга (деңсөөргө өрткө-
төр-биле) — 116 хуу; улус ажил-агыйн ажил төлөвир-
ниң фондун — 107 хуу; хөргөстөгө капитал фондун —
107,3 хуу; ажил-агыйн болж албай-хаакчыларын
акча-биле оруткан ажил төлөвир — 104 хуу; колхозчулар-
ын күш-ажыл төлөвир — 106,8 хуу; чоңуң кижи саынга
ошантыр ажилчы чонларын боттот оругалары — 106,2
хуу; үрүмкөтөң садар бараан саарылазы — 107,4 хуу; чонга
амыдыралы ачы-дуза чедирлөгө — 114 хуу; даптың ка-
дыг саарылазы — 111 хуу; чуртталга байыңарын ажил-агый
кырген — 101,5 хуу; шюла назын чөткөз урутар ал-
бай черлеринде урутарын саны — 102,5 хуу; узаткан хүн-
сүт шюлада болж болжүдө өөрчүлгөлөрүн саны —
114 хуу; дөш оорукка черлеринде студенттерин саны —
100,7 хуу; оруткан түскө өөредилге черлеринде сур-
гударларын саны — 102 хуу; дөш өөредилге черлеринде
студенттерин хүлөп алган — 101,8 хуу; оруткан түскө
өөредилге черлеринде сургулдарын хүлөп алган — 102
хуу; өмнөгө орунурун саны — 104 хуу.

1970 чыл сөккө беш чылдыг доостур чыгы болган. Беш
чыл планының социал-экономикаг көл-көл көргүзүлгө-
лөрүн талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директива-
ларын чедикшилерин күтсеттинген дугайы баштайгы түннел-
дер көрөткөн турар.

Национал оругаларын, үктүрүп бүдүрүлгелериниң ният
хем-челин өстүрер, бүгү хөмүр-даш транспорттун түск
өрткөдө талазы-биле даалгалар күтсеттинген. Ажилчы
чонларын боттот оругаларын, ажилчыларын болж ал-
бай-хаакчыларын ажил төлөвир, колхозчуларын күш-
ажыл төлөвир, үрүмкөтөң садар бараан саарылазы өстүр-
ер талазы-биле беш чылдыг даалгалары ажыр күтсеттин-
ген.

Уктүрүлгө чамдык адырларында бүдүрүлгө күчүлөрүн
ажылда кырген болж продукцияны чамдык хөмүр-
даш бүдүрүп үндүрүп талазы-биле беш чылдыг даалгалары
чедип күтсеттинген барган.

Уктүрүп продукцияны сайгарыңың болж чутуза
кымыларын хой нуруузу бүдүрүлгелериниң планы ажыр күт-
сеттинген. Продукция бүдүрүлгелерин немерде өздө-
лөткөн 8,3 хуу болж үктүрүп баш бурунгаар көргөн тур-
ган болза, керек кымыда немерде өздө 8,3 хуу болж.
Планын ажыр 7 миллиард ажыр рубулан продукцияны
бүдүргөн болж сайгарган.

1969 чылдыг-биле деңсөөргө, уктүрүлгө чутуза адыр-
ларын продукцияны бүдүрүп үндүрер млчтар көдүзө;
электроэнергетика — 8 хуу, ошор чүдү үктүрүп — 7 хуу;
кара болж оңуң металлургия — 6 хуу, химия болж нефть-
техника үктүрүп — 12 хуу, машина туудушуну болж ме-
талл ажилда кымылазын — 11 хуу, млч, млч ажилда
кылыр болж деңсөөргө-сазын үктүрүп — 7 хуу, туудт
материалдар үктүрүп — 9 хуу, чик үктүрүп — 7 хуу, аш-
тың үктүрүп — 7 хуу, кулчулар-амыдырал ужурудуулап
болж ажил-агый барааларын бүдүрүп — 13 хуу.

Планын ажил-агыйн болж экономикаг иди берилишин
чыл системанын өзүгара ажилдап турар бүдүрүлгелер
үктүрүлгө бүгү продукцияны 83 хуузу бүдүргөн болж
арыг оругаларын 83 хуузу өздө-лөткөн.

Нийти-ажыл болж эволюция республика үктүрүп мин-
истер-дөшүрүлгө база бүгү өздө-лөткөн республикалар бүдү-
рүлгө чыл планын додур болж ажыр күтсеттинген.
Чуртка нияталар-биле продукцияны чутуза хөмүр-
даш бүдүрүлгө дааразында чургалар көргүзүп турар: 1970
чылда ажилдап үндүргөн электроэнергия — 740 миллиард
киловатт-шак, нефть — 353 миллион тонна, газ — 200 мил-
лиард кубометр, хөмүр-даш — 624 миллион тонна, шой — 85,9
миллион тонна, каң — 116 миллион тонна, прокат — 92,4 мил-
лион тонна, каң хооралар — 1917 миллион метр (12,4 мил-
лион тонна), демір руда — 196 миллион тонна, минералдыг
чедикшилгелер (единицалар-биле алырга) — 55,4 миллион
тонна, үнүштер камгалар химия бүдүмүлери (единицалар-
биле алырга) — 292 муң тонна, пластиктер массалар болж
сиптезген чүктөр — 1672 муң тонна, химия волюнолары —
623 муң тонна.

1970 чылда бүдүрүп үндүргөн чүдүлөр: турбиналар ният
күчүзү — 16,2 миллион киловатт, турбиналарын генератор-
лары — 10,6 миллион киловатт, түр толугуң электроинже-
кчилери — 36,3 миллион киловатт, металл кестирер ста-
ноктар — 376 миллион рубль, дыргай-пресс машиналар — 24,6
миллион рубль, приборлар, автоматизацияны болж са-
мала техникаларын дериг-терекселдер — 3092 миллион ру-
бль, металлургия дерин — 126 муң тонна, химия дерин бо-
лаш оок артык кезектери — 463 миллион рубль, автомобил-
дер — 916 муң сангыт, тракторлар — 459 муң сангыт, көдө
ажыл-агый машиналары — ниятталар-биле 2112 миллион рубль,
тарва ажаар комбайнлар — 90,200 сангыт.

Эрткен чылда туудт млчын сөөктөниң (колхозтарын бе-
леткөзө млчын саваасы) — 289 миллион кубометр, бүдүр-
гө сазын — 4,2 миллион тонна, цемент — 85,2 миллион то-
на, чып элээр демір бетон — 83 миллион кубометр, туудт
туудузу — 43 миллион сангыт.

Бүдүрүп үндүргөн хөвөн-сазын пөстөр — 6150 миллион
деревянный метр, дүк пөстөр — 644, лөн пөстөр — 707 болж
торгу пөстөр — 1146 миллион деревянный метр, даарылазы
кымылары — 15,9 миллиард рубль, хөм идиетер — 676 мил-

лион ажет. Бүдүргө эгт — 12,3 миллион тонна, колбаса кы-
мылары — 2,3 миллион тонна, темте хөргөзөр балжк про-
дукция — 2,4 миллиард рубль, сүтке кыргыштыр санааң ча-
лаң сүт продукцияны — 19,5 миллион тонна, хөм чигир —
10,2 миллион тонна, үнүш үзү — 2,8 миллион тонна, кондитер
бараалары — 2,9 миллион тонна. Шайтарын — 40,2 миллион
сангыт, радиоприманаларын болж радиоларын — 7,8 мил-
лион сангыт, телевизорларын — 6,7 миллион сангыт, соодук-
чуларын — 4,1 миллион сангыт, хөм чүтүр машиналарын — 3,2
миллион сангыт, мотоциклдер болж моторолларларын —
843 муң сангыт, чадаг-терекселер болж мотороллар чадг-тер-
келерин — 4,4 миллион сангыт кылдыр, мебельди — 2,8 мил-
лиард рубльде бүдүргөн.

Дыңадыгга чуталааны болза, 1969 чылдыг-биле деңсөө-
ргө, чижэ, электроэнергияны 51 миллиард киловатт-шак хөй-
ү, нефтьни 24 миллион тонна, газы 17 миллиард кубометр,
хөмүр-дашы 16 миллион тонна, шойну 4,3 миллион тонна,
назын 5,6 миллион тонна, кара металлдарын прокатын 4,9
миллион тонна, каң хоораларын 98 миллион метр, демір
руданы 9,4 миллион тонна, минералдыг чедикшилгелерин
9,5 миллион тонна хөйү бүдүргөн. 1969 чылдыг-биле дең-
сөөргө, дүк, хөмүр аймактыг болж торгу пөстөрүн бүдүр-
гө 179 миллион деревянный метр, хөм идиетерин бүдүр-
гө 40 миллион ажет чедип көдүзө.

Уктүрүлгө күш-ажылдыг бүдүрүлгө 1969 чылдыг-биле
деңсөөргө, 7 хуу өскөн. Продукцияны бүгү немерде өздө-
лөткөн 84 хуузу күш-ажылдыг бүдүрүлгелериниң бедикши-
ниң күсүл-биле алган. Уктүрүп бүдүрүлгелерин арыг
оругаларын 1969 чылдыг-биле деңсөөргө, 45 хуу өскөн.
Арыг оругаларын планы ажыр күтсеттинген.

Уктүрүп чыл планын ниятталар-биле күтсеттинген болза-
даа бүдүрүлгелерин чамдыг бүдүрүлгө планын күтсет-
тинген. Каустиктиг соды, күтүр кислоталарын, нефть апар-
туралын, химия дерин, аргыт станоктарын, туудт идиет-
чыл ошор бетонун, туудт туудурун, хөвөн-сазын болж
хөмүр-даш кымыларын, шийли хөй аймаан, ковераларын,
соодукчуларын бүдүрер талазы-биле даалга чедип күтсет-
тинген. Минералдыг чедикшилгелерин, химия волюнолары,
дүк пөстөрүн бүдүрер талазы-биле даалга база чик чедип күтсеттинген.

Эрткен чылда чаа машиналарын, дериглериң болж
аппараттарын 3 муң хөй хөмүр-даш, муң хөй чаа при-
борларын тогарткан. Техника-экономикаг болж ажилда
көргүзүлгө эң оң болж 1500 хөй чаа кымыларын хөм-
үр-даш бүдүрүлгелериниң планын ажилдап алган. Оң-биле жалы
эргажирон элээн наш түс конструкторларын болж мо-
дальдыг бүдүрүлгөдө дүжүргөн.

Чылда 3 миллиард хөй хөй хөй кампаларын берин турар
3,4 миллион чотакчыларын санааларын болж чаартылаарын
улус ажил-агыйн ажил-агыйн ажилдап алган.

Көдө ажил-агыйн ажил-агыйн ажилдап эрткен чылдыг кай-
гамчык улуг чедикшилерин чедип алган. ТЭС-ниң дың-
палында оон млч чуталаан турар. Көдө ажил-агыйн
улам млч хөгжүлгө, колхоз, колхозтарын экономика-
зын быжылаарыңа СЭКП ТК-ныц иоль (1970-ч.) Планы-
мунуң хүлөп алган шийтирериниң турар салдарын чедип-
гөн.

Көдө ажил-агыйн продукцияны хөмүр-даш 8,8 мил-
лиард рубль болж болж деңсөөргө өрткө-төр-биле
1969 чылда болжарга 6,9 миллиард рубль, азы 8,7 хуу өскөн.

Тараа салып алдырың күрүне планын ажыр күтсеттинген.
Күрүне кулаарында 73 миллион тонна тарва кырген.

Мал ажилын кол продукцияларын салып алдырың пла-
нын ажыр күтсеттинген.

Колхозтарын ният оругаларын эрткен чылда деңсөөргө, 12
хуу улаткан.
Советтарын бот-оруга-чарылаже долузу-биле шийде-
ри уламчылаан. Эрткен чылдыг планын ажилдап болж эко-
номикаг иди берилишиниң чаа системанын өзүгара 5
муң хөй совет ажилдап турган, бө дөргө, оларын ният
салының барык 35 хуузу. Ол советтар арыг оругалар алыр
планын ажыр күтсеттинген.

Советтар ниятталар-биле чылды 3 миллиард ажыр рубль
оругаларын додурган.
Күрүнең болж колхозтарын көдө ажил-агыйн ка-
питал салымын эрткен чылды 19 миллиард ажыр рубль,
азы 10 хуу өскөн.

Транспорттун бүгү хөмүр-даш түск өрткөдө 3830
миллиард тонна-километр чедкен болж эрткен чылда дең-
сөөргө, 6,9 хуу өскөн деп ТЭС-ниң дыңадыгга чуталаан
турар.

Эрткен чылда капитал туудурун улуг программанын бот-
тадырган. Күрүнең 400 хөй чаа улуг үктүрүп бүдүрүл-
гелерин, а ол млчаш ам ажилдап турар бүдүрүлгелерин
хөй сангыт чаа-чаа лектерин ажилдап кырген, бүдүрүл-
гө механизацияларын болж интенсификацияларын,
технологияларын чурдуушкунарын экижидериниң, дериг-терек-
селдерин чаартырың болж өске-даа организаци-техник
хөмүр-даш күсүл-биле бүдүрүлгө күчүлөрүн өздө-
лөткөн чедип алган.

Активизацияларын бүгү хөмүр-даш күсүл-биле
кол фондурларын ажилдап кырген 11 хуу өскөн.
Планын ажил-агыйн болж экономикаг иди берилишиниң
чыл системанын туудт-монж организациларын
шижидер эгелээн. Чаа системанын шийде организациларын
дооскан туудт продукцияларын болж орулга талазы-биле
оларга берген планын ажыр күтсеттинген.

Эрткен чылды ажилдап кырген улуг-улуг бүдүрүлгелерин
болж объектилерин ТЭС-ниң дыңадыгга азын турар.
Чижэ, Красноярск ГЭС-тиң оңу турбиназын ажилдап
кырген, оң түннелде гидростанцияны күчүзү 5 милли-
он киловатт чедкен. Ам Красноярск ГЭС дөлдөгө эң оң
улуг, күчүзү апарган. Ошол-биле ажилдап электри стан-
цияларын 19 энергетика блоктарын тургускан, оларын
пирозитиниң көчүзү 300 муң киловатт болж турар. По-
люкнин, Кременчугтун, Омскын иди сайырады ажил-
дап кылыр заводтарында. Стерлитамактын сивитетиктү
каучук заводунда, нефть ажилдап кылыр болж нефть хы-
мияны өске-даа бүдүрүлгелеринде чаа күчүлөрүн ажил-
дап кырген. Павлодар областа чылда 5 миллион тонна
хөмүр-даш бээр күчүзү Иртыштын № 5/6 разрезин, Чита

областа Харковский разрезин, Кировоград областа Моро-
зовский разрезин ажилдап кырген. Волганың хоолай за-
воду, Днепровский даг руда арылгар комбинаты, «2000»
деп чута демір кылыр улуг стан, Ново-Липецкий метал-
лургия заводунда кокс батареяны, Аляскинниң дой-доувар
комбинаты болж Алмактын цинк заводу, Могилевтун
сиптетиктү волюно комбинаты, Соалскинниң химиктиг
волюно заводу, Ровнонун тракторларга артык кезектер кы-
лыр заводу, Фрунзениң орум заводу, Белебейскинниң авто-
мобиль заводу болж өске-даа бүдүрүлгелер база ажил-
дап кырген.

Гурьев — Астрахань аразының чаа демір-орук оруу ажил-
дап кырген.

Эрткен чылды күрүнең болж колхозтарын ажил-агыйн
күсүл-биле көдө ажил-агыйн бүдүрүлгө чаа объектилерин болж күчүлөрүн туудт, ажилдап
кырген. Аяа хамаарың черлер болж: 3,8 миллион млчмыс-
тыг база мал, 4,2 миллион баш хавай, 5,8 миллион баш хөй,
28 миллион баш күш кирер назаалар; төртүр 5 миллион
ажыг дагаа кирер улуг куш фабрикалары, өңт уламыш-
кының 15 миллион дагаа оолдары турар куш фабрикалары
болж, 400 муң гектар хире шөлдүз сүтаттың чаа черлерин
ажилдап кырген.

Улус ажил-агыйн ажилдап кыргының бүгү-дө
үктөр дөстөрүн күсүл-биле капитал салымын 80 мил-
лиард рубль, оң иптинде күрүнең капитал салымын
— 68,7 миллиард рубль болж. 1969 чыл-биле деңсөөргө,
капитал салымын 9 хуу көдүзө.

Хөргөстөгө болж чылдыгга ажилдап национал орулга
8,5 хуу көдүзө.

Улус ажил-агыйн ажилчыларын болж албай-
хаакчыларын чылда оруткан саны 90,2 миллион кижи бо-
лач болж чылдыг дугузула ол 2,3 миллион кижи азы
2,3 хуу көдүзө.

Мурнуула чылдыг-биле бир дөмө, 1970 чылда чуртка
ажыл чоток чок болж. Чамдык адырларга болж район-
ларга ажилчы күчү чедикшилерин ажилдап турган.
Улус ажил-агыйн ажилчыларын болж албай-
хаакчыларын чылда оруткан ажил төлөвир 122 рубль
болж, 4 хуу көдүзө; ниятталар фондунда төлөвирлерин
болж чыгылгелерин немерде ажил төлөвир 1969 чыл-
да 158 рубль турганга улур 1970 чылда 164 рубль болж.
Колхозчуларын күш-ажылдыг төлөвир 6,8 хуу бөдөз.

Хөргөстөгө ниятталар фондундап чоңуң алгаы то-
лөткөргө болж чыгылгелер 64 миллиард хире рубль
болж, эрткен чылда деңсөөргө 7,3 хуу көдүзө. Ол фонду-
ларын күсүл-биле хала өөрдөткөн, медицина дуаалар
чылды, психиялар, пособилер, сипетидиаларга, талзыр,

санаторийлерге азы дымпатар бөжөннөргө хала азы чы-
геткен өрткөтүп күчүлөкчүлөр тыпсыры, шюлөзөргө талзы-
ры, урутар садтарын болж леспондерн база социал-культу-
ра хандырылганың өске-даа хөмүр-даш ажаап-тежээр
ниң хандырган. Колхозчуларын чүкү Бүгү-өмнөдө сьездизиниң
шиитиштериниң дүштүр колхозчуларга социал стра-
хованнелар боттандырган, ол өзүгара көдөңчү ажил-инти-
леринге, ажилдап шийтезин түр ошунгай дөш база са-
патор-курорт хандырылганыңа пөсөмө талзыр көрдүргөн.

Чоңуң кижи бүгүлгө ошантыр алырга, ажилчы чон-
ларын боттот оругаларын 5,2 хуу өскөн.
Күрүне болж кооператив садымын күчүлөрүн садар ба-
раан саарылазы 153,8 миллиард рубль болж, эрткен чыл-
да деңсөөргө, деңсөөргө өрткө-төр-биле 14 хуу көдүзө.

Бараан саарылазы дыка өзүн турга-даа, эгиле, селдеге
болж чамдык үктүрү барааларыңа чоңуң немерде-
дөш эгел хандыгың турар чүдө база бар.

Чоңуң амыдырал хандырылганың хемчээли 1969 чыл-
да деңсөөргө, 14 хуу өскөн. Чоңуң амыдырал хандырыл-
ганың бүдүрүлгелериниң чедик чылдыг дугузула 7,5
муң кезекке көдүзө. Амыдырал хандырылганың бүдү-
рүлгелериниң саны өзүн турга-даа, олар млчтың көдө-тер-
лерде ам-даа чедип болж турар.

Чуртун экономикаг чедикшилериниң хөгжүлгө, үр-
үмкөтөң садар бараан саарылазын болж чонга ачы-дуза
чедириниң өзүлээн акиа эргелдештиң туруштун хан-
дырган.

Чуртун хоорайларында болж көдө черлеринге ният
ажыгың пөдү 105 миллион деревянный метр ажил турар,
чаагайыңтың 2280 муң чаа квартираларын болж ху-
да чуртталга байыңарын ажилдап кырген. Ол болза 3
миллион өр-бүлениң азы 11,2 миллион совет хаматтарының
чуртталга байдалын экижидер арганы берген. Эрткен чылда
чуртталга болж колхозтарын ажил-агыйн ажилдап күсүл-
биле 1,6 миллион өр-бүлелерге олуттуг ният билгө-
нүң чаа шюлаарын, шюла назын чөткөз урутарга 475
муң олуттуг албай черлерин, хөй сангыт өмнөгө черлерин
болж полицияларын база культура-амыдырал ханды-
рылганың өске-даа объектилерин туттулаан. Оң-биле ка-
ды ният улус ажил-агыйнниң, база хөй өздө-лөткөн
республикаларын, министрстволарын болж төп албай
черлериниң талазы-биле чуртталга болж культура амы-
дырал туудурун планы чедип күтсеттинген.

Улус өөредилгениң, эртемниң, культураның хөгжүл-

УДУРТУЛГА, ХАНЫ АНАЛИЗ

СЭТА-ның медеглели

ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАРКАЗЫ

СЭКП-нің XXIV съездинде, төлөттиг унуралар дөш районун ажил-инжилер бөдлөткөн социалисттик хузаагелерин ап, тоску беш чылдын баштайгы хушунериче күш-ажиалчы көдүрүшүнү биле киришкен.

Эртең чылын районун «Ак-Эрик» колхозу, «Чодураа» колхозун Хараал-Тей фермазы, «Ак-Эрик» колхозун №1 хойку бригаданы ботууга алаан социалисттик хузаагелерин аяк күчүктөткөн. Чарыштын тилекчилерин болган дөш СЭКП райкомунун болган райкузуксомуун шилеп чорутуу Кызыл тутарын оарга тус-туста тыыска. Саматалдынын орук участыгу, илп ажил-агыл чери, Шуурмактын илп белектөөр пунтуктуу боттарынын планый-ооналгаларын амыр күсөдүн, социалист чарыштын тилекчилери болгулаан.

1969 чылда деңизерге, эртең чылыс районда мурнакчылар сави көвүздөн. Мурнакчылар мачышпар М. Суванди, С. Самба, Ч. Терс, С. Монгалба олар төртүр чүс баштап-на 111-116 хураганын, бир хойку оонаштыр 2,4-4,7 кг дүктү кырып алган. 40 хире малчынын төртүр чүс хойда-на 95-110 хураганын камгалап алган.

1971 чылда сөздү мурнуун соңгырамын «Чодураа» колхозун И. Давургуага удурун №1 хойку бригаданы, ол-ла ажил-агылын Хараал-Тей фермазы, «Ак-Эрик» колхозун бүтү колхозчулары, илп ажил-агыл чери болган орук участыгу XXIV съездинде чедишкенин бердиг уткууру-биле ботуу-кеп хузаагелерин алган.

Сөздөгү алдар болдурган бо патриоту көдүрүшкүнү негиздеринге политмассалык ажилдар, лекция пропагандалы, политингизиялеткедери, беседалар улау рольду ойнарар. Бо ажилды бисте 170 лектор, 51 пропагандист, 347 агитатор, 114 политинформатор чор ортузунга чорутуу турар. Амгы үедө идеология ажилдыкчыларынын кол сорулгазы — ажиалчы чонларын партиянын XXIV съездинге уткууру чун-ажиалчы чедишкенинже мобилизация, мурнакчы арга-дуржууга пропагандалары.

Районун «Билгиз» нитилелдинде ажилдыкчыларын оон лекторлар лекция пропагандалыны органиаастаарына багыт асет түнөөдери чедиш алган. 1970 чылда чор ортузунга 865 лекцияны ам 1969 чылда деңизерге 123 лекцияны хойку

комчаан. Ол лекцияларын хой кезин левинчи темалар. Партия төөгүзүңе — 137, СССР төөгүзүңе — 84, делегей байдатынга — 146, көдө ажил-агыл темазына — 111, медицинага — 83 лекцияны помчаан. Номчаан бүтү лекциянын 27 хузуун партия болган казактын шиптирлеринге турсааткан.

Оларын хой нурууу СЭКП ТК-нын декабрь (1969 ч.), июль (1970 ч.), декабрь (1970 ч.) Пленумдарынын, СССР-нің болган Тыва АССР-нің Дээди Советинин сессияларынын материалдарына хамаарышкан.

Лекция пропагандалынын чамдык эки дуржууга чедиш алдыган. «Ак-Эрик» колхозта, «Тес-Хем» совхозтон Берт-Дат салбырында «Билгиз» нитилелинин эге органиаастаары (даргалары Ш. Седди, С. Артына) лекция пропаганданы бедиш идеяны, солун арга-хевир-биле чоруткан.

Бо харымсалгалык болган парик ажилга толгарай удурутула, хаы анализ, планнаанын негизинде, 1970 чылдын октябрьнын төөгүзүңе болган СЭКП райкомунун бюрозунга районда лекция пропагандалынын дугайында айтырыгын чуталашкан. Ажилды экижидеринге ол улау идигин берген. Ай санынын сөөлүг четверте лекторлар хүнүн эрттирпн, көдөнийн ажил-инжилеринче үнүшкүнерин органиаастап турар.

Районда 5 лекторий, 1 удузчу университет асылдан, янз-бүрү тематга лекцияларын органиаастап турар. СЭКП ТК-нын июль (1970 ч.) Пленумунун шиптирлерин ажилдыга боттадырар дөш экономингит болган көдө ажил-агыл билгиздерин пропагандалаарын калбарткан.

Ону үенин негиздеинге дүштүр чорудары планнаан. Э. Чоолу, Х. Чүргүл-оол, С. Монге, Э. Донлай («Тес-Хем» совхоз) У. Эредей, В. Ажымык, Д. Салчак, К. Ооржак («Ак-Эрик» колхоз), А. Маскыр, И. Комбу, С. Салчак («Чодураа» колхоз), Д. Минжит, Д. Ондар, Т. Сантас, М. Артаев, Ч. Шулуу-Маалды, Ч. Сүлхүм (Саматалдай) олар шышан идеяны дөш лекторлар районда хой. «Билгиз» нитилелинин эге органиаастаары эрте-теоретингит конференцияларын айтырыг-харын кезелөөрүн органиаастап турар. Чүгө эртең чылын бестир районга 6 теоретингит конференцияны, 52 тематга кезээге ажил-

чы чөп киришкен. Лекторларын билгиз-мергежилия бөдлөдөр, оларга методиктик дуга чедирер сорулга-биле 3 семинары эрттирген. «Районга хой ажиалчы саймаларын аргалары», «Партия — Ада-чүрттүн Улагу дайынын чылдарында», «Тыва шүдүк чогаалында болган ырларын да В. И. Ленинни өвүр-хевир» болган өскө-даа чугула темаларга экономингит болган теоретиктик конференциялары бо чылын эрттирген.

Лекция пропагандалыны системалык талаш-биле чедир кылдырмаан ажилдар хой. Оон чылдагы удурутулаанын комчаанга, лекция болган хузаагелер чөт-пес тургускаанында.

Экономика, эртемингит ате-ам, чартыкчыларын болган мурнакчыларын арга-дуржууга, эрте-техника, спорт болган ажилдар темазына турсааткан лекциялары 1969 чылда деңизерге, 1970 чылда эвэш помчаан. «Билгиз» нитилелинин чамдык эге органиаастаары О. Шынаада (К. Имамдай), У. Шынаада (К. Донга), Шуурмакта (аш Боярская) ажил планы, лекция номчуруунун тематиказы чок ажилдан турар.

Лекторларын билгиз-мергежилия бөдлөдөр, эки дуржууга чедиш алдыган. Лекцияларын тематиказын байдар ажилды кошкан чоруткан. Республика болган оон лашкаар хоорайларга бооп турар семинарларга лекторларын өөрдиринче сагыш салышкын кошкан.

Экономингит теориянын айтырыгларын чонга тайылбырлар, лекцияларын утка-шыпарын экижидер, тематиказын байдар, партиянын болган казактын чугула документадарын массаларга тапшытырып улам экижидер сорулгазын алган. Лекторларын арга-мергежилия, мурнакчы дуржууга чедиш алдыган дөш семинарларын, өөрдиринче доктаамал органиаастаарын чедиш алган.

Бистин партиянын башкарыкчы болган органиаастаары ролон, совет эрте-техниканын, культуранын, экономиканын чедишкенин, чуртун илпкин болган даштык политиказын, делегей байдатынын дугайын билдир-биле тайылбырлаары — лекторларын хузаагуу хузаагуу.

Т. ЛИКТАН.

«Билгиз» нитилелинин Тес-Хем район органиаастаарынын харымсалгалык секретары.

ЧОРГААРАНЫШКЫНЫН ХЕРЭЭ

Културанын болган төөгүн тураскаалдарын камгалап нитилелдин район чөвүлелин биске тургускаанын бээр үр эвэс үе эрсе-даа, оон эге органиаастаарын ажилдыкчыларга, ботуугагелерге, школагарга тургузуп, нитилелдин хузаагелерин көвүздөткөн. Амгы үедө бистин районда ук нитилелдин 24 эге органиаастаарын ажилдан, оон хузаагелеринде 250 ажил кизи салдып турар.

Районун девиэсиринде 4 бургутуу хоорай 130 хире даш кезе, орхон-енисег бижи-медиз 60 ажил хава болган бижикигит даштар бар. Чонун төөгүн болган културалык шиптилер, өөренилген ажилдык чүдүлери ажилдык-хузаагуу. Нитилелдин район чөвүлели бо талаш-биле чамдык ажилдарын кылган. Төөгүн болган културанын илпиди тураскаалдарын дугайында билгизлерин чонга тапшытырар болган оларын ажилдык-хузаагуу тайылбырлар дугайында лекцияларын «Билгиз» нитилелинин район органиаастаары лекторларын ажил палында кырген.

Партия обкомунун лектору В. Огур, төөгү эртемингитин кылдылар М. Манай-оол олар бо талаш-биле лекцияларын районун чамдык ажилдык-ажиалдарын ажил-инжилерин помчаан. Даштиг Германиянын тилеги-деин бээр 20 чыл болган оонга тапшытырар Ада-чүрттүн Улагу

дайынын мадыраарына турсааткан обелискини Хөндөргей суурга 1966 чылда тургускаан. Ун суурун чурт-таткылары ол обелискини камын ажаан, байырладык митингилерин, ужуражыкталарын оон чанынга эрттирпн, обелискинин таваанга дигит чектерин салып турар.

Тилеги-деин 25 чыл болган оонга турсааткан Ада-чүрттүн Улагу дайынын киришкенин район садын база Хөндөргей суурга эрттирген, Сат Бүрөктей, Куулар Дончут, Сарыглар Канчыр-оол оларын болган өскөдөринде чуртуктарын тий, оларын дугайында сактышкыларын чыгган, фронтчулар булуңун илпиди музейде ажилкан.

Төөгүн болган културанын тураскаалдарын ажилдык-хузаагуу В. И. Ленин беди-биле үнелеп, Совет эрте-чарыштын баштайгы хүнө-риден эгелөөн, ол талаш-биле тураскаалдарын үргөдөс, чонун төөгүнүн болган национал чоргаларын херээ кылдыр кадалаан аргы-тарып чутулаан айткан.

Билдиг турбуке, районун чамдык ажил-ажиалдарын удуруткучулар бо тугула херекти чедир үнелесин турарын фактылары бар. «Искра» колхозтун даргазы Д. Настык-Доржу, «Чыраа-Бажы» совхозтун директору В. Куулар олар ол ажилды кылдыр бис деп аас-биле деткин турга-даа, а херек кырында боттут ажил чок.

Район нитилелинин ажилы сөөлүг чылдарга эвэш шуудаан. Чон ортузунга органиаастаарын ажилдык экижидер, эге органиаастаарын хураалдарын доктаамал эрттирпн, боттут ажил-херектерин кылдыр көргөн шиптирлерин хузаагуу алган. Оларын күүсөдөин чедиш ап келген. Нитилелдин район конференцияны эртең чылын майда эрттирген, чыл дургуула кылдып чоруткан ажилдарын тилеги-деин чуталаашкын көрүп, ажилда бар чөтөстөрүн илестеркеш, чаа сорулгаларын айткан.

Төөгү эртемингитин кылдылар М. Манай-оолга баштаган археология отряды Сүт-Хоода Манчүрек деп черде ажилда турга, нитилелдин район чөвүлелинин президиумунун кезикүүнери болган Чадаана хоорайда эге органиаастаарын төдөөр ажаа экскурсиялар чорда, эш Манай-оол чамдын солун археология тымштарын оларга көргүзүп, төөгүн болган културанын тураскаалдарын камгалаар ажилды чон ортузунга органиаастаарына хамаарышкан чүдүлери оларга чуталаан берген. Билдиг боттут хемчестер ажилды экижидеринге ажилдык чоруткан.

Д. ИСАМ-СЮРЮН. Төөгүн болган културанын тураскаалдарын камгалаар нитилелдин Чөөн-Хемчик район чөвүлелинин даргазы.

Чагаалардан ЭКИ АЖЫЛДЫГ ПОЧТАЧЫЛАР

оуруглар

1962 чылдын эгези, Тас-оол Хертек «Барлык» совхозтун Бижикин Хая сүт-бараан фермазын, оон чок-камында малчыларга почтачылан кырген.

Билчян Бижикигит-Хаянын чурттакчылар-даа, чагыткан солун, сеткүүлү-даа эвэш турган. ам ол чер салбыр апарган. Илпде эш школа, клуб, библиотекка, магазин доктаамал ажилдан турар. Оон-биле кады почтачынын ажилы улагдын, чагыткан солун, сеткүүлери, чага харымсалы сави өтүр, оу таралды девиэсир калбарган.

Чүгө кадарчылар бестир 22 колдана. Оларын аялалдыктын катан кезир, а чагыткан сави 1969 чылдын аягында катан кезир.

Чонун билгиз, медресин

өзүп, културалык ажилды бестир тудуу-на, оларын чагытканчалар чылдан чыл чөп өтүп турарын ажилдан келген чылдарында көрүп келдим — деп, Тас-оол Седенович чуталаан турар. Ун чыл бургунаар салбырга 45 экземпляр солун, сеткүүлү чагыткан болза, ам 580 экземпляр чеккен.

Хочун почтачы Хертек чүгө солун, сеткүүлү таралды, чагыткан-биле кызыгар-латтырмай, агитатор, Аксы-Барлык кезе Советинин деуунда, салбырга удузчу контрол ботуунун даргазы хузаагуу аяк сепкилдиг күүсөдү турар.

Тас-оол Седенович почта чери чораш, чондан ундурт, дадырар чыгган, көдө Советтин сессияларын шиптирлерин тапшытырар,

чөтөстөрүн илестерпн, оуу чагалдарын хемчегерин ап чорутурун үргүчү көрүп болур.

— Ам салбырын малчыларын мал ооздаашкынын түлүктөө, мичагаш оларга суг, сиег, сула, сүз, аш-чөп чикетиг эргекч чутула чүдүлери үзүктөл чон чедирпн халдырар хүнүн бирги сорулгазы апарган—деп, ол чуталаан.

Бо чылдын парналга чагы-дылганын ой-шаанда органиаастыг эрттирген дөш район харымсалы салбырын административия оуу эрте-тиг бараан-биле шаанаан.

С. КОМБУ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтун баштар чери Чадаана хемин оон талашында чурттан турар малчылар-

ВДР. Сөөлүг үедө АКШ-тың укар чүлү республиканын чурттакчылар суурларыне, экономингит обектилеринге болган хой райондарынче дөрин халдаашкыларын кылган. Агаар дөрбөчелерин тайбик суурларже фосфор бомбаларын, шарик бомбаларыг көтөйлерин оокан, оларын ракеталарыг бөөлөөн.

ЧУРУКТА: ыштан болган даштык журналистер Та Мо көдө суурун чогуунда дүшкен америк ракетанын бузуудуларын көрүп тур.

ВИА-СЭТА-ның фотогу.

Р. Никсоннуң конгрессче бижии

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон экономика талашы-биле конгресске бижик чорудуп, мында эртең чылдын чүдүлери ундурпн, 1971 чылда перспективаларын айткан.

Чоруткан бижик болган президенттин чынында экономингит чөвүлелдин илестел ам савызы акшанын үнел чоталганын болган ботууга дөройтаашкынын илп дакыр кыскажында кыстырган америк экономиканын шыгын берелерин дугайы херечилеп турар. Чазактын амгы экономингит политиказы өртөктерин соксаал чок өвүздөин болган ажил чоталыр чоруктун аймы-лынга таваарышкан хой миллион америк долларын байдатын аар-берге садарын чедирер дугайы ол документтерин утказы херечилеп турар.

Президентин айтканы-биле алырга, 1970 чылда АКШ «Американын төөгүзүңе савызы акшанын үнел чидиринерин» база бир өң чидиг байдатын таваарышкан.

«Уурмектен садар өртөктерин деңгел 1969 чылдын июльдан 1970 чылдын июльга чедир 6 хуу бөдөөн».

Савызы акшанын үнел чидиринерин нам-ладыр дөш чазактын оралдажышкына-ры «хот килеринин ажил чок арта-рынга чедиргенин» Никсон билгенин. Чыл төөгүзүңе ажил чоталыр чоруктун деңгел 6 хуу болган.

АКШ үлөтүрүп улам кедереп турар берелерин дугайы херечилеп савызы экономингит чөвүлелдин илестелде айткан.

1970 чылда ботуугагелер боттут деңгел 1969 чылдын деңизерге, 0,4 хуу кудулаанын илестелде айткан. Америк үлөтүрүң кал-кал адырлары — маши-

УГАНДАНЫН ШЕРИГ ЧАГЫРГАЗЫНЫН ДОКТААЛЫ

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданын шериг удурутазы чурттуң конституциясында республиканын президентинин болган парламенттинин бүрүн эгерелерин тодаракан чүдүлериң күштүг болурун соксааткан. Тускай доктаалда деңгелдөөн: президентинин күсөдир бүтү хузаагелерин болган оза эгерелерин чаа шериг удурутазынын баш-тыгы генерал-майор Иди Аминге шиптидин бээр, ол оон-биле кады чурттуң чеп-секит күштеринин кол командиринге база болур.

Уганданын парламентин дүжүр, а хойлу-дүрүм үдүрер чалырга чери база генерал-майор Иди Аминга эргезинг шилчир. Илчигаш Амин ботуңу омуна-зиден декреттерин үдүрер. Генерал-майор Иди Амин чаа шериг удурутазынын баш-тыгынын чанында министр чөвүлелин томуулар болган ук чөвүлел чөвүлери хузаагелерин күсөдир.

Генерал-майор Иди Амин камгала чөвүлелин тургузар дугайында баштайгы декрет үдүрүп болган ол чөвүлелде база-ла боту баштар дөш. Камгала чөвүлелин составында армян шиптидин начальниг шериг-агаар күштеринин штабынн начальниги, а ол ышкан томуулаттырган өскө-даа кижилен кирген.

Тайылбырларын АКШ-тын президентин чак бижикин ботуур чок бодал-биле көрүп турар. Оларын бодалы-биле алырга, бижики ажаашкыларын болган өөрүңүт ботуурдигерин ап октактар болза, савызы акшанын амгы өртөк-үнеинин чоталышкынында болган ботууга кудулаашкында америк экономиканын үштүгүн үнелерге дузаалыг дөш хөдөлүшкүнерин калдыр-бир боттут программазы ол бижики чок. АКШ-тын экономингит берелеринин база бир кол чылдаганын—Вьетнамда дайында аажок хой чарыкчаларын, өскө-даа шериг сорулгалары болган чөтөстөрүнүн илестелде айткан. Шериг-агаар күштеринин чарыкчаларын президентин бижикин шуут айтканын таваарыга эвэс деп, мында шаа турар.

